

ГЛАСНИК

ДРУШТВА КОНЗЕРВАТОРА СРБИЈЕ

Београд, 2020

44

ИЗДАВАЧ
ДРУШТВО КОНЗЕРВАТОРА СРБИЈЕ

Радослава Грујића 11, 11118 Београд, Србија

Телефон: +381 11 2454 786; Факс: +381 11 3441 430; e-mail: office@dks.org.rs

ЗА ИЗДАВАЧА
Катарина Максимов, председник

УРЕДНИК
Др Ненад Лајбеншпергер

РЕДАКЦИЈА
Др Гордана Јеремић
Др Марина Павловић
Др Бојан Поповић
Мр Јасна Гулан Ружић
Александра Дабижић
Ана Сибиновић

ЛЕКТУРА И КОРЕКТУРА
Ева Бан

ДИЗАЈН И ТЕХНИЧКО УРЕЂЕЊЕ
„Pickles&Peppers“, Београд

ДИЗАЈН КОРИЦА
Александра Плазинић

ИЛУСТРАЦИЈЕ НА КОРИЦАМА
Александра Плазинић
Натписи са Споменика на месту смрти деспота Стефана Лазаревића у Марковцу

ШТАМПА
DIGITAL F, Нови Сад

ТИРАЖ
500 примерака

Часопис излази једанпут годишње

ISSN 0350-9656

Република Србија
МИНИСТАРСТВО КУЛТУРЕ
И ИНФОРМИСАЊА

Штампање часописа финансирало је
Министарство културе и информисања Републике Србије

САДРЖАЈ

КУЛТУРНА БАШТИНА И ДРУШТВО

Стефана Манић

Стамбена архитектура модерне у опасности: један објекат арх. Бранислава Којића у Београду 9

Јелица Јовановић

Споменици Револуције и Народноослободилачке борбе у Србији: од дерутности и девастације до (не)реалних очекивања. Искуство стечено радом на пројекту (Не)примерени споменици 18

Андрев Лавлер (Andrew Lawler)

Закон Републике Српске о споменицима и спомен-обилежјима ослободилачких ратова из 2012. године и његов утицај на заштиту споменика Народноослободилачком рату 27

Ана Сибиновић, Слађана Милојевић

Београд знам да чувам – квиз знања о културним добрима 35

Милица Њејован

Ограничења права својине на културним добрима 38

ПОГЛЕДИ И МИШЉЕЊА

Александра Давидов Темерински

Како чувамо своје највредније наслеђе. Студија случаја 49

ИСТРАЖИВАЊЕ И ЗАШТИТА КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА

Миријана Благојевић

Археолошки локалитет Ђурђевића брдо – заштитна археолошка ископавања и истраживања на подручју Рударског басена Колубара 59

Драјана Анђоновић, Емилија Николић, Селена Вићезовић, Бојан Појовић, Видан Димић

Прљуша, Мали Штурац – истраживање, заштита и презентација праисторијског рударства на Руднику 66

Весна Вучковић, Бранислав Стојановић, Огњен Младеновић, Петар Милојевић

Заштитна археолошка истраживања на локалитету Глождак–ДИС у Параћину 2020. године..... 72

Бебина Миловановић, Немања Мрђић, Ивана Косановић

Заштитна археолошка ископавања у Виминацијуму – источни и северни део 74

Десимир Тановић

Конзерваторско-реставраторски радови на споменику на месту смрти деспота Стефана Лазаревића 80

Ивана Цвейковић, Ђорђе Стошић

Средњовековно утврђење Скобаљић град – могућност рехабилитације 88

<i>Зорана Ђорђевић</i> Крст са базом и седефним интарзијама из Фрањевачког самостана у Бачу – конзервација, реставрација и реконструкција	96
<i>Милица Михајловић</i> Старине Манастира Светог Онуфрија	101
<i>Маја Величковић</i> Злато на зидном сликарству Манастира Бођани	103
<i>Оливера Брдарих</i> Методолошке дилеме и реконзервација зидне слике <i>Крунисање Бојородице</i> из СПЦ Рођења Пресвете Богородице у Сремској Каменици	108
<i>Светлана Бакић</i> Радови на обнови и заштити неколико објеката градитељског наслеђа на територији општине Ада	114
<i>Љубица Васиљевић</i> Могућности ревитализације окућнице Солдатовића у селу Бастав код Осечине	123
<i>Ненад Никићовић, Милан Андрић</i> Поступак конзервације и реставрације интарзираног паркета у Завичајном музеју Земуна (Спиртиној кући)	127
<i>Драјана Милић</i> Манастир Суково – између историје и предања	137
<i>Бојан Којичић</i> Палата Аустругарске банке у Зрењанину. Конзерваторско-реставраторски радови	144
<i>Тријо Д. Сијахић</i> Црква Светог великомученика Прокопија у Тавнику	150
<i>Александар Алексић</i> Заштитна археолошка истраживања на локалитету Војничко гробље на Промаји на Власинском језеру 2014. године	156
<i>Зорица Ј. Марковић</i> Црква у Љубовији – од идеје о спомен-костурници до парохијског храма	161
<i>Иван Р. Марковић, Милан П. Миловановић</i> Примена компримоване естетике модерне архитектуре на малим стамбеним грађевинама у Београду (1931–1941)	169
<i>Бранислав Милић, Сиоменка Урошевић, Весна Мајсировић</i> Споменик у Јарковцу погинулој браћи за ослобођење и уједињење Српства	177
<i>Бранислав Милић</i> Обнова споменика посвећених жртвама Првог светског рата на подручју града Зрењанина, у Орловату и Ботошу	182
<i>Бранислав Милић, Драјана Шијак</i> Обнова споменика фаркаждинским синовима добровољцима са Добруце и Солуна	189
<i>Драгана Шијак</i> Обнова два споменика борцима палим у Другом светском рату у околини Зрењанина	194

АКТИВНОСТИ ДРУШТВА КОНЗЕРВАТОРА СРБИЈЕ

<i>Катјарина Максимов, Гордана Мишировић</i> Обележавање Дана Друштва конзерватора Србије 2020. године	201
<i>Катјарина Максимов, Јасмина Појовић Русимовић</i> Редовна изборна скупштина Друштва конзерватора Србије, 24. фебруар 2020. године	215
<i>Катјарина Максимов</i> Јавна иступања Друштва конзерватора Србије – акције и реакције	216
<i>Биљана Лучић, Јасна Јованов</i> Обнова рада Секције археолога 2019. године	219
<i>Ненад Лајбенићерџер</i> Рад Секције историчара ДКС током 2019. и 2020. године	220

КОНФЕРЕНЦИЈЕ, СКУПОВИ, УСАВРШАВАЊЕ

<i>Александар Алексић, Адам Црнобрња</i> XLIII скупштина и годишњи скуп Српског археолошког друштва. Онлајн-конференција 14–16. октобра 2020. године	225
<i>Миша Ракоција</i> Међународни симпозијум византолога Ниш и Византија XIX: <i>Похвала истине или васкрс Византије</i>	228

ПРИКАЗИ

<i>Маја Ђорђевић</i> Велибор Катић и Немања Марковић <i>Археолошко наслеђе Младеновца, од раној средњеј века до раној модерној доба</i>	233
<i>Маја Ђорђевић</i> Зборник 600 година манастира Павловац	235
<i>Ана Косић</i> Изложба и каталог изложбе <i>Молићвена изворишта</i> . <i>Српска православна црквена архитектура на територији Београда – очуваност и изражање</i>	237
<i>Бранислав Милић</i> Изложба „Народно градитељство Мађара у средњем Банату“	239
<i>Драгица С. Јовановић</i> Од занатског до индустријског и назад. Приказ изложбе и каталога <i>Три века пиварства у Београду</i>	241
<i>Гордана Мишировић</i> Изложба <i>Развој и мене Београда на старим разгледницама, фотографијама и мапама – из колекције Милоша Јуришића</i>	242
<i>Дуња Свилар Дујковић</i> Татјана Вендриг, Фабијан Вендриг, Џон М. Стинен: <i>Српски војници умрли у Холандији 1917–1919.</i>	244

Јелица Јовановић

Gal Kirn: The Partisan Counter-Archive. Retracing the Ruptures of Art and Memory
in the Yugoslav People's Liberation Struggle 247

ПОРТРЕТ КОНЗЕРВАТОРА

Гордана Мишировић

Портрет конзерватора: архитекта Споенка Милошевић 251

ВЕСТИ

Секретаријат НК ИСОМ Србија

Годишње награде Националног комитета ИСОМ Србија 259

Марко Николић

Универзитет у Београду – Архитектонски факултет 259

IN MEMORIAM

Горан М. Бабић

Посвета професору др Браниславу Миленковићу 263

Бојан Појовић

Нада Антић Комненовић (25.4.1931 – 29.6.2019) 265

Зорица Петровић

Кратка прича о великом делу – Зоран Јосић (1934–2012) 270

Маја Ђорђевић

Др Марко Поповић (Ужице, 1944 – Београд, 2020) 275

Вера Павловић Лончарски

Светлана Иванчевић (1946–2020) 276

Маја Ђорђевић

Драгица Премовић Алексић (1950–2019) 278

Лидија Кошур

Синиша Момчиловић (1950–2020) 279

Данило Вуксановић

Горан Влаховић (Никшић, 27.4.1963 – Нови Сад, 12.4.2020) 280

О АУТОРИМА 285

УПУТСТВО АУТОРИМА 291

АКТИВНОСТИ ДКС ПОДРЖАВАЈУ 297

Бебина Миловановић, Немања Мрђић, Ивана Косановић

902.2(497.11)

ЗАШТИТНА АРХЕОЛОШКА ИСКОПАВАЊА У ВИМИНАЦИЈУМУ – ИСТОЧНИ И СЕВЕРНИ ДЕО

Заштитна археолошка ископавања у Виминацијуму, условљена изградњом Термоелектране Костолац и експлоатацијом угља на Површинском копу Дрмно, започета још 80-их година прошлог века, трају интензивно до данас. Резултати вишегодишњих истраживања одредили су Виминацијум као локалитет с најбоље истраженим некрополама, са око 14.000 гробова, које се простиру на три стране града: јужну, источну и северну. Ширењем ПК Дрмно и угрожавањем периферних делова Виминацијума истраживања су последњих година усмерена на источну и северну субурбану зону локалитета (Рит и Над Клепечком) са вилама и радионичким центрима и читавим насељем (Карта 1).

Над Клепечком, локалитет источно од градског језгра Виминацијума, одраније је познат у археолошкој литератури.¹ Савремена истраживања овог локалитета започета су 2004. године – рекогносцирањем, даљинском детекцијом и геофизичком проспекцијом. Будући да се налази на месту предвиђеном за експлоатацију угља од стране ПК Дрмно, од 2008. до 2013. године вршена су ископавања заштитног карактера. Током ових шест година ископавања источно од гра-

да истражени су остаци две некрополе с инхумираним и кремираним покојницима, приградско насеље, као и две издвојене виле рустике.² Уочено је да су некрополе и објекти груписани око античке комуникације која је од Виминацијума водила ка истоку. Једна од некропола простира се западно а друга источно од насеља. Налазиле су се на удаљености 150–200м северно и северозападно од Објекта 39 (виле рустике). Гробови су били груписани с обе стране античког пута. Укупно су истражена 94 гроба инхумираних покојника, сахрањених у гробне конструкције од опеке ређане хоризонтално или насатице; у два случаја покојници су били положени на под од опеке, док су два примерка слободно укопана. Остаци кремираних покојника (111 примерака) били су положени у етажне гробове са црвено запеченим зидовима, који припадају типу Мала Копашница – Сасе II. Поједини гробови имали су доњи етаж конструисан од опеке.³ Занимљивост наведених некропола представљају посебне фунерарне целине, односно ограђене парцеле, констатоване у осам случајева.⁴ Овом типу фунерарне архитектуре, одраније познатом у Виминацијуму, у једноставнијој форми припадају примерци

ЛОКАЛИТЕТ ВИМИНАЦИЈУМ - ЗАШТИТНА АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА (РИТ, НАД КЛЕПЕЧКОМ)

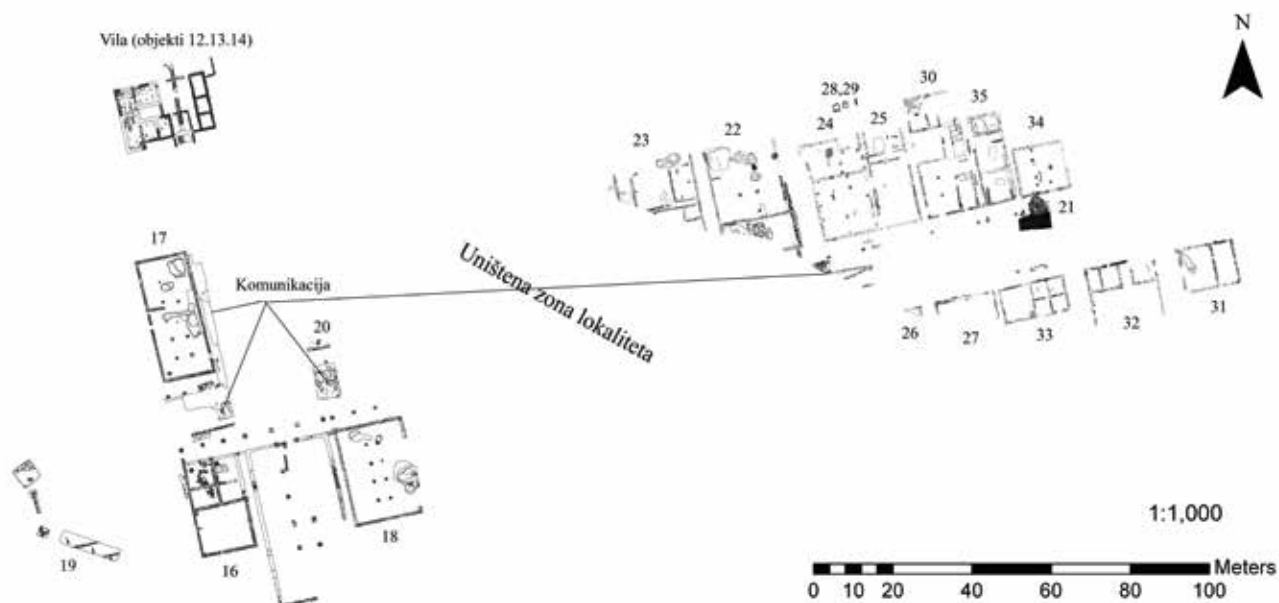
Карта 1. Приказ објеката и некропола на локалитетима Рит и Над Клепечком (документација Археолошког института Београд).

¹ М. Mirković, *Viminacium et Margum* in *Inscriptions de la Mésie Supérieure*, vol. II, Beograd 1986, 31.

² У ископавањима су, поред аутора овог текста учествовали и следећи археолози из Археолошког института у Београду: С. Реџић, М. Јовичић, И. Данковић, М. Митић, као и бројни сарадници и студенти.

³ S. Redžić, M. Jovičić, I. Danković, „Iskopavanja na lokalitetu Nad Klepečkom (Viminacijum)“, u *Arheologija u Srbiji – projekti Arheološkog instituta u 2012. godini*, ur. D. Antonović, S. Golubović, V. Bikić, Beograd 2014, 63–65.

⁴ S. Redžić, I. Danković, „Istraživanja funerarних celina na lokaciji Nad Klepečkom“, u *Arheologija u Srbiji – projekti Arheološkog instituta u 2011.*

Сл. 1 План насеља на локалитету Над Клепечком (преузето из N. Mrđić, M. Jovičić, „Истраживање античког насеља на локалитету Nad Klepečkom u 2011. godini“, у *Arheologija u Srbiji – projekti Arheološkog instituta u 2011. godini*, ur. V. Bikić, D. Antonović, S. Golubović, Beograd 2012, 53, Sl. 2).

на локалитету Над Клепечком, док маузолеји угледних грађана на Пиривоју и Риту представљају њихову луксузнију варијанту.

Антички објекти истражени током 2010. и 2011. године на локалитету Над Клепечком представљају целину, односно ради се о засебном приградском насељу (Сл. 1). Истраживањем су утврђене његове границе и познато је да се западна граница насеља налазила на око 2,5км удаљености од логора. Дефинисано је да се девет објеката налазило северно од античке комуникације, док је пет било јужно. Поједини објекти уз пут имали су трем и подно грејање, док су други коришћени као складишта и радионице. Објекти су на основу покретног археолошког материјала датовани у период од друге половине 2. до средине 3. века. Нажалост, централни део насеља у потпуности је уништен радом механизације Копа Дрмно, а део објеката у источном делу у већој мери је оштећен. Сви објекти са северне стране били су правоугаоне основе и већих димензија, са више просторија. Објекти јужно од комуникације били су углавном мањих димензија и с мањим бројем просторија. Специфичност насеља представљају две мање грађевине од камена и малтера, с подницама и зидовима омалтерисаним слојем хидрауличног малтера. Оба објекта могу се интерпретирати као каде или базени. Сви истражени објекти имали су портик ка комуникацији, од чега је

истражен већи број постамената за базе стубова, док су *in situ* откривене само две базе стуба.⁵

Независно од насеља истражене су две виле рустике, од којих је једна била у долини испод узвишења са топонимом Над Клепечком, на простору некадашње Клепечке реке (Објекат 39). Вила се налазила на удаљености од око 2км источно од легијског логора, на улазу у природни усек који се назива Јерин До. Просторије виле биле су распоређене у облику латиничног слова Л (L). Истражено је пет просторија, уз констатацију да их је вероватно било још толико али су оштећене ширењем Површинског копа Дрмно. Јужни део виле чинила је велика централна просторија, која се грејала системом хипокауста. Западно и источно од ње налазила се по једна мања просторија. У источној су нађени остаци префурнијума. У западном делу виле истражене су две просторије с остацима поднице од опеке, остацима одводног канала, као и масивног постамента стуба. Простор између јужног и западног крила објекта могао би представљати остатке унутрашњег атријума.⁶

Друга луксузна вила са економским делом, откривена 2013. године, била је смештена на падини брда Носак (Сл. 2). Налазила се 400м североисточно од претходне виле, истражене 2011. године, и 300м источно од некрополе. Током ископавања истражене су 24 просторије. Читав комплекс може се поделити на две целине:

godini, ur. V. Bikić, D. Antonović, S. Golubović, Beograd 2012, 54–56.

⁵ N. Mrđić, M. Jovičić, „Истраживање античког насеља на локалитету Nad Klepečkom u 2011. godini“, у *Arheologija u Srbiji – projekti Arheološkog instituta u 2011. godini*, ur. V. Bikić, D. Antonović, S. Golubović, Beograd 2012, 50–53.

⁶ S. Redžić, M. Jovičić, I. Danković, „Dve novoistražene vile rustike sa Viminacijuma – истраживања на локалитетима Nad Klepečkom i Rit u toku 2011/2012. godine“, у *Arheologija u Srbiji – projekti Arheološkog instituta u 2012. godini*, ur. D. Antonović, S. Golubović, V. Bikić, Beograd 2014, 66–69.

Сл. 2 Основа виле рустике (локалитет Над Клепечком, објекат 42, документација Археолошког института Београд).

источни и јужни део виле, који су били резиденцијалног карактера, и западни део виле, који су чиниле просторије економске намене. Просторије су окруживале централно двориште већих димензија – атријум. У просторијама источно и јужно од дворишта нађени су остаци малтерних подница и подног грејања (хипокауст). У једном делу обрушеног зида откривени су остаци тубулуса везаних малтером, који сведоче и о зидном загревању делова виле. Југозападно од централног дворишта нађени су остаци девет база стубова који су чинили двори-

ште са перистилом. Просторије западно од централног дворишта биле су скромније грађене. У просторијама виле нађен је велики број покретних налаза: керамичке и стаклене посуде, фибуле, жишци, фалере, медицински и козметички инструменти, ножеви и бронзани новац, који се датују у период 2. века. Изузетан налаз је остава са 44 жишка нађена у једној од просторија, која је вероватно представљала кућно светилиште (*lararium*). Вила засад представља највећи комплекс овог типа у Виминацијуму.⁷ Величина објекта упућује на власника који је сигурно припадао вишем социјалном сталежу и стога могао себи приуштити имање са вилом чији се поглед пружао с падине брда на оближњи град.

На локалитету су након 2013. године завршена заштитна археолошка ископавања и простор је уништен експлоатацијом угља за потребе Површинског копа Дрмно.

Прва заштитна археолошка истраживања северно и делом североисточно од градског језгра Виминацијума започета су 2004/2005. године на локацији Рит. Том приликом откривени су делови просторија који су приписани вили рустичи. Ископавањима су претходила геофизичка снимања у зонама где је то било могуће.⁸ Након мањег прекида, пошто је овај потез предвиђен за изградњу водонепропусног екрана за потребе Повр-

Сл. 3 Приказ виле са некрополом у Риту (документација Археолошког института Београд).

⁷ Просечне димензије до сада истражених вила износиле су око 500 м², док је овде у питању комплекс од преко 2.500 м². М. Јовић, С. Реджић, „Истраживање античке виле рустике на локалитету Над Клепечком (Виминацијум) у 2013. години“, у *Arheologija u Srbiji - projekti Arheološkog instituta u 2013. godini*, ур. D. Antonović, Београд 2014, 54–59.

⁸ Због постојећих инсталација површинског копа (линија бунара са високонапонским кабловима) и далековода, тај вид проспекције није било могуће извршити на читавом простору. М. Микић, V. Стојановић, N. Мрдић, *Primena gradiometra za potrebe zaštitnih arheoloških istraživanja u Viminacijumu – lokalitet Rit*, *Arheologija i prirodne nauke* 2, Београд 2006, 21–26.

шинског копа Дрмно, заштитна ископавања на овој локацији настављена су 2012. године⁹ и трају и данас.

Након вишегодишњих истраживања дефинисана су два античка пута. Један је водио од источне капије логора према истоку, док се други пружао нешто северније – полазио је од северне капије римског логора према северу а затим скретао такође према истоку. Први пут је археолошки потврђен ископавањима 2014. године. Други пут се само делом прати на снимцима геофизичке проспекције, а након скретања према истоку се, нажалост, губи, и то не само из видокруга георадара већ није могао бити ни археолошки потврђен иако се контролним ископима у више наврата то покушавало. Како конфигурација терена у овом делу прераста у депресију коју су вековима плавили Млава и Дунавац, сматрамо да је пут девастиран ерозијом тла и обрадом ораница.

Хронолошки посматрано, на овом делу локалитета су крајем 1. и у 2. веку у исто време настали укопи за експлоатацију глине, бунари, ровови за одводњавање плавног терена и некропола кремираних и инхумираних, слободно укопаних покојника. Током друге половине 2. века постепено су запуњавани укопи, бунари и ровови. Почетком 3. века уз оба пута су изнад запуњених укопа и бунара, а између гробова, подигнуте виле рустике са гробовима кремираних и инхумираних покојника са конструкцијама од опеке, каменим и оловним саркофазима (Сл. 3). Очигледно је да су на већ постојећој некрополи житељи вила наставили сахрањивање све до краја 3. века. Након овог периода живот у Риту потпуно је замро. Одводни канали нису више одржавани, што је утицало на често плавење терена и с временом је подручје Рита прерасло у мочвару, што потврђује и савремени топоним овог места.

Дуж оба пута која су се пружала од источне и северне капије римског логора спорадично се налазило на гробове инхумираних (150) и кремираних покојника (75). Због веће угрожености терена радовима на ПК Дрмно, у већој мери истражена је некропола уз пут који је полазио од северне капије логора и настављао према истоку, вероватно према Ледерати (Сл. 4). Издвојене су две фазе сахрањивања. Старијој припадају гробови кремираних покојника типа Мала Копашница – Сасе I и II, слободно укопани скелетно сахрањени покојници и инхумације у дрвеним ковчезима чији су сачувани гвоздени клинови правилно распоређени око скелета. Гробови овог периода временски припадају 2. и самом почетку 3. века, изузев појединих етажних кремација које залазе и до средине 3. века. Другу, млађу фазу некрополе карактеришу гробови инхумираних покојника похрањених у конструкцијама од опеке и тегула, каменим и оловним саркофазима. Услед велике густине сахрањивања на појединим деловима некрополе гробо-

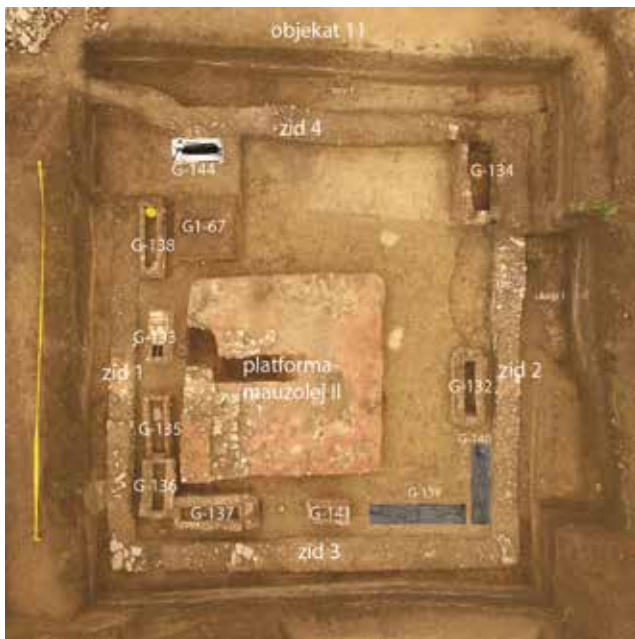

Сл. 4 Део североисточне некрополе у Риту (документација Археолошког института Београд).

ви млађих фаза оштетили су оне старије. Већина гробова била је опљачкана још у античко доба, првенствено они с конструкцијама. Похарана су била сва четири саркофага од олова, од којих је један био готово потпуно девастиран. Од шест камених саркофага два су била неопљачкана.

Посебну пажњу заслужује саркофаг од камена са двоје покојника. Поклопац је израђен у облику крова на две воде с акротеријама на угловима (малоазијски тип). Кости су углавном биле дислоциране, осим дела дугих костију доњих екстремитета, што се може објаснити тиме да је вода улазила у саркофаг кроз пукотину на поклопцу током обилнијих падавина и спирала лакше кости ка узглављу. С десне стране налазио се мушкарац старији од 45 година, а с леве женска особа у раним двадесетим. С десне стране покојника, у висини карлице, откривен је унгуентаријум од стакла, а на узглављу балсамаријум од истог материјала. Још један балсамаријум налазио се међу дислоцираним дугим костима доњих екстремитета покојнице. Унутар саркофага откривена су и четири новчића од бронзе. За два је било могуће утврдити порекло из виминацијумске ковнице (један је део емисије цара Филипа Арабљанина), а два су била нечитка; за њих се једино на основу формата може претпоставити да су ковани у периоду 3, односно 4. века. Недалеко од костију стопала покојника откривена је појасна гарнитура од сребра, док су у пределу лобање покојнице пронађена два пара укосница с лоптастом главом, један од гагата а други од кости. У овом ареалу откривен је и пар златних наушница с умецима од стакла. У средишњем делу саркофага, где су се, по свој прилици, налазиле шаке покојнице, откривен је прстен од злата. Међу дислоцираним дугим костима доњих екстремитета, по свему судећи у пределу карлице, пронађено је сребрно огледало с дршком у облику Херкуловог чвора. Испод огледала и на њему откривено је осам алкица од злата с очуваним умецима од зеленог стакла, перле од злата, бисера и плавог стакла. Могуће је да су ови предмети били нашивени на торбицу у којој је чувано огледало. Треба још напоменути и златне нити, којима је могла бити извезена поменута торбица или

⁹ I. Danković, S. Petaković, „Истраживања на локалитету Rit (Viminacium)“, у *Arheologija u Srbiji - projekti Arheološkog instituta u 2013. godini*, ur. D. Antonović, Beograd 2014, 60–63.

Сл. 5 Гробна парцела са платформом маузолеја (документација Археолошког института Београда).

одећа покојнице.¹⁰ У гробу је откривена и „Т“ фибула од сребра.¹¹

Непуна два метара источно од места где су сахрањени покојници у претходно описаном каменом саркофагу истражен је гроб кремираног покојника типа Мала Копашница – Сасе II, са једном специфичношћу. Наиме, у доњем етажу су лоше кремиране кости покојне одрасле особе похрањене у мањи саркофаг од кречњака с поклопцем малоазијског типа. Поклопац је израђен у облику двосливног крова, украшен полукружним акротеријама на угловима. Осим кремираних костију, у саркофагу није било гробних прилога, као ни у горњем етажу.

На истој некрополи истражена је и једна гробна парцела ограда зидом са све четири стране (Сл. 5; Објекат 11, дим. 12,4x11,3м), док је у југозападном углу сачувана масивна платформа објекта фунерарног карактера који је вероватно представљао неку врсту маузолеја. Унутар ограђеног простора, између зидова и платформе, са три стране пружају се гробови инхумираних покојника конструисани од опеке (осам комада), два слободно укопана и старији гроб кремираног покојника који је делом оштећен гробом с конструкцијом од опеке. Гробови су правилно распоређени у низу, паралелно са зидовима и платформом, чинећи једну целину. У северном делу објекта није вршено сахрањивање; стога би се у том делу очекивао улаз у комплекс. Платформа је приближно квадратне основе (6x6,1м). Унутар платформе, приликом

Сл. 6 Основа виле рустике (локалитет Рит, објекат 10, документација Археолошког института Београда).

пробоја у покушају пљачке још у античко време, испраћени су слојеви зидања каменом шкриљцем с хидрауличним малтером. Комплекс је садржао обрађене комаде кречњака с рељефно приказаним розетама, венчићима и различито профилисаним архитектонским елементима. У шуту су нађени и делови мермерних скулптура (глава дечака, крила орла, део шаке на балчаку мача, свитак/бакља) који су красили маузолеј. На основу скромног гробног инвентара који је одолео налетима пљачкаша и на основу спорадичних налаза и слојева, објекат и гробови опредељени су у период 3. века.

На локалитету су истражене укупно четири виле рустике, од којих су три уз пут који је полазио од северне капије логора и скретао према истоку а једна уз пут који је полазио од источне капије логора. Још 2004/2005. године започета су заштитна археолошка ископавања зидова објекта који се пружао уз пут који је археолошки потврђен уз јужни зид објекта а водио до источне капије логора. Десетак година касније ова грађевина опредељена је као вила с почетка 3. века, на којој су током времена вршене извесне доградње. Уз исти пут према југоистоку 2014. биле су истражене две мање зграде, од којих је Објекат 4 опредељен у радионички комплекс, а Објекат 5 као радионица за бојење и обраду тканине – *fullonica*. Оба објекта датована су од тридесетих година 3. века до доба тетрархије.¹² Преостале три виле рустике пружале су се уз пут који је водио до север-

¹⁰ I. Danković, I. Mikić, „Recent discovery of a sarcophagus in Viminacium. Evidence of mors immatura?“, in 24. *International LIMES Congress, Serbia, September 2018, Book of abstracts*, Beograd 2018, 69.

¹¹ S. Redžić, *Nalazi rimskih fibula na nekropolama Viminacijuma*, Beograd 2007, 63. Примерак фибуле из гроба може се сврстати у варијанту 6 према типологији С. Реџића на виминацијумским некрополама, датовану у крај 3. и почетак 4. века.

¹² S. Redžić, M. Jovičić, I. Danković, „Arheološka istraživanja na lokalitetu Rit (Viminacijum) u 2014. godini“, u *Arheologija u Srbiji – projekti Arheološkog instituta u 2014. godini*, ur. I. Bugarski, N. Gavrilović Vitas, V. Filipović, Beograd 2017, 77–86.

не капије логора. Истраживане су у периоду од 2012. до 2017. године. Сва три објекта (Сл. 3; објекти 1, 3 и 10) изграђена су почетком и коришћена до краја 3. века.¹³ Зидови су углавном сачувани у темљним зонама са унутрашњим двориштем – атријумом отвореним према северу, где је био улаз према путу, као што је случај код Виле 10 (Сл. 6). Око атријума су концентрисане просторије углавном мањих димензија и правоугаоног облика. Због непостојања система за загревање, претпостављамо да су виле коришћене у летњим месецима, као нека врста летњиковца. Спорадични остаци хексагоналне подне опеке, фрагменти мермерне оплате, комади штуче декорације и зидног сликарства једини су који наговештавају унутрашњи изглед вила.¹⁴ Све их то опредељује у објекте стамбеног карактера, док изостанак алата и већих просторија искључује могућност радионичке делатности у објектима. Живот у вилама престаје током последњих деценија 3. века.

Досадашња заштитна археолошка ископавања у источном и северном делу Виминацијума потврдила су да је овај простор био активно коришћен све до краја 3. века, а затим је напуштен и није током антике поново насељен. Нагли престанак живота на овим просторима јасно се подудара с војно-политичким дешавањима на овом делу лимеса. Напади варварских племена и унутрашња криза оличена у самопроглашавању цара и немирима унутар легија утицали су на слабљење војне и економске моћи евидентно редукованог становништва. Не треба занемарити ни учестале епидемије које су харале овим просторима. Престаје одржавање система за одводњавање и депресија северно и источно од Виминацијума постаје рит у правом смислу речи. Таква ситуација на терену присутна је све до осамдесетих година прошлог века, након чега је корито Млаве измештено према западу и постављен земљани насип за потребе изградње Термоелектране Костолац Б.

Поред античких, на истим локацијама (Над Клепечком и Рит) нађени су и бројни остаци из праисторијског и средњовековног периода. Праисторијски су остаци

земуница, отпадних јама, као и гробови кремираних и инхумираних покојника. Ове целине припадају периоду енеолита, бронзаног, гвозденог доба и латена. У Риту је, осим остатака насеља из периода Салкуца културе, нађена и некропола која је, осим гроба са Лепенског вира, једина из овог периода у Србији.¹⁵ Из средњег бронзаног доба најважнији су керамички предмети украшени инкрустацијом карактеристичном за културу Дубовац – Жуто брдо – Гирла Маре, који сведоче о континуитету средњег и позног бронзаног доба на територији српско-румунског Подунавља.¹⁶ Периоду старијег гвозденог доба припада керамички материјал из затворених целина и културних слојева који је опредељен у фазе Босут III а и б, односно Басараби и Калакача.¹⁷ Остаци латенског насеља Скордиска потврђени су не само на локалитету Над Клепечком већ и у Риту. Позицијом и архитектуром одговарају насељима Скордиска потврђеним дуж Саве и Дунава. Реч је о скромним остацима полукопанних земуница чији су надземни делови вероватно били изграђени од плетера и лепа. Иако нема довољно података за њихово прецизније временско одређење, на основу апсолутног датовања с локалитета Рит, који припада I. веку н.е., могуће је да је ово насеље наставило да живи и током римске доминације на простору Виминацијума.¹⁸ Средњовековне целине на локацијама Над Клепечком и Рит чине станишта (полуземунице) и пећи калотастог облика од запечене земље, као и правоугаона ложишта од камена шкриљца. На основу налаза керамичког лонца из једне од пећи наведене целине могу се прелиминарно одредити у II. век.¹⁹

Заштитна археолошка ископавања у северном и североисточном делу Виминацијума настављају се у континуитету упоредо с експлоатацијом угља на Површинском копу Дрмно. До пре само две деценије овај простор био је готово непознаница. До тада су архитектонски остаци из периода највећег просперитета Виминацијума били недовољно истражени. Захваљујући новим истраживањима ова слика константно се мења и обогаћује новим сазнањима.

¹³ I. Danković, S. Petaković, *нав. дело*, 60–63; S. Redžić, M. Jovičić, I. Danković, *нав. дело*, 66–69.

¹⁴ B. Milovanović, I. Kosanović, N. Mrđić, „Arheološka istraživanja na lokalitetu Rit (Viminacium) u 2016. godini“, u *Arheologija u Srbiji – projekti Arheološkog instituta u 2014. godini*, ur. I. Bugarski, N. Gavrilović Vitas, V. Filipović, Beograd 2017, 77–86; B. Milovanović, N. Mrđić, I. Kosanović, „Arheološka istraživanja na lokalitetu Rit (Viminacium) u 2017. godini“, u *Arheologija u Srbiji – projekti Arheološkog instituta u 2014. godini*, ur. I. Bugarski, V. Filipović, N. Gavrilović Vitas, Beograd 2019, 97–108.

¹⁵ A. Bulatović, S. Redžić, B. Milovanović, „Eneolitski lokaliteti na Viminaciumu“, u *Viminacium u praistoriji, iskopavanja 2005–2015/Viminacium in Prehistory*, ur. A. Kapuran, A. Bulatović, S. Golubović, V. Filipović, Beograd 2019, 25–56.

¹⁶ A. Kapuran, A. Bulatović, I. Danković, „Horizonti bronzanog doba na lokalitetu Nad Klepečkom“, u *Viminacium u praistoriji, iskopavanja 2005–2015/Viminacium in Prehistory*, ur. A. Kapuran, A. Bulatović, S. Golubović, V. Filipović, Beograd 2019, 79–141.

¹⁷ A. Kapuran, V. Filipović, S. Redžić, „Horizont starijeg gvozdenog doba na lokalitetu Nad Klepečkom“, u *Viminacium u praistoriji, iskopavanja 2005–2015/Viminacium in Prehistory*, ur. A. Kapuran, A. Bulatović, S. Golubović, V. Filipović, Beograd 2019, 163.

¹⁸ O. Mladenović, M. Jovičić, I. Danković, „Naselje Skordiska na lokalitetima Rit i Nad Klepečkom“, u *Viminacium u praistoriji, iskopavanja 2005–2015/Viminacium in Prehistory*, ur. A. Kapuran, A. Bulatović, S. Golubović, V. Filipović, Beograd 2019, 177–222.

¹⁹ S. Redžić, M. Jovičić, I. Danković, *нав. дело*, 63–65.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

7.025:061(497.11)

ГЛАСНИК Друштва конзерватора Србије /
за издавача Катарина Максимов. – 1978, бр.
1 – . – Београд (Радослава Грујића 11) :
Друштво конзерватора Србије, 1978 – (Нови
СаД : DIGITAL F). – 29 cm

Годишње
ISSN 0350-9656 = Гласник Друштва
конзерватора Србије
COBISS.SR-ID 15956482

ѠБЛАГОУЧЪСТЪН
ГНЪДЕСПОТЬ

СТЕФАНЪ ДОБРИ
ГНЪ